

С.Л. Панасюк,
старший викладач
(Волинський державний університет імені Лесі Українки)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРИ ПОБУТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто проблему культури побуту та її формування у молодших школярів. Аналізуються основні форми процесу соціалізації особистості дитини в контексті культури її побуту. Розглянуто головні чинники, що впливають на соціальне виховання молодших школярів. Представлено чотири етапи становлення культури особистості школярів початкової школи.

Єдиний шлях входження будь-якого народу в світову цивілізацію – це шлях культури. Майбутня інтеграція України у світовий соціокультурний простір залежатиме від покоління, яке сьогодні здобуває освіту. Отже, українська школа має стати школою культуротворчості і людинотворчості.

Деструктивні фактори розвитку сучасного суспільства зумовлені стихійними умовами втілення ринкової економіки, яка активізує технократичні тенденції, породжує "технічну цивілізацію", "ділову культуру", нівелює особистість. Все це дегуманізує суспільство, заперечує естетичне начало в багатьох сферах людського життя. Оцінка придатності товару часто ґрунтується на розмірі, числі, комфорті, користі й дуже рідко на якісних факторах. Процес модернізації в суспільстві зумовлює до деякої міри зміни у світогляді людини, в її духовних орієнтаціях у бік дегуманізації [1].

В останній час у вітчизняній та зарубіжній науці особлива увага звертається на процес соціального становлення й соціального виховання особистості. Ґрунтуючись на теоретичних положеннях філософських концепцій розвитку особистості Е. Берна, К. Юнга, К. Янга та ін., та соціально-психологічних – Б. Ананьєва, Л. Виготського, І. Кона, О. Леонтєва, В. Петровського, сучасні дослідники (О. Бодальов, А. Капська, Н. Лавриченко, Т. Лісовський, А. Мудрик та ін.) визначають завдання, механізми, чинники соціалізації особистості дітей молодшого шкільного віку з урахуванням культурного середовища, в якому вони знаходяться.

В основу сучасних підходів до визначення соціалізації та соціального становлення особистості молодшого школяра можна покласти теоретичні розробки А.В. Мудрика, який вважає соціальне становлення процесом відносно контрольованої соціалізації, здійснюваної в спеціально створених виховних структурах. Таким чином, формування культури побуту в межах виховуючого середовища – процес, що відбувається під відносним контролем педагогів як посередників між соціокультурним середовищем та унікальною індивідуальністю підростаючої особистості [2].

Завдання соціального становлення дитини визначаються як завдання соціалізації особистості молодшого школяра й пов'язані з соціально-культурним замовленням суспільства. Воно складається із запитів самих дітей щодо певного стандарту культури побуту, а також із потреб різних соціальних груп, що формують культурне середовище окремої дитини. Можна виділити такі групи завдань соціального становлення молодших школярів у контексті їх культури побуту:

Природно-культурні завдання пов'язані з досягненням на етапі молодшого шкільного віку певного рівня фізичного й статевого розвитку, що має нормативні відмінності для окремих регіональних соціокультурних умов. У реалізації природно-культурних завдань у молодшому шкільному віці продовжується формування гендерного аспекту культури побуту.

Соціально-культурні завдання – це пізнавальні, морально-етичні, ціннісно-сміслові завдання, що є специфічними для кожної вікової групи, в тому числі й для молодших школярів. Реалізація цих завдань дає змогу пов'язати культурно-побутові вимоги соціуму з загальносоціальними.

Соціально-психологічні завдання окреслюються як становлення самосвідомості особистості, її самовизначення, її перспектива з урахуванням рівня засвоєння правил культури поведінки й культури побуту в окремій сім'ї, соціальній групі, середовищі загалом. При цьому реалізація вказаних завдань призводить до формування певних стійких психологічних новоутворень, які виражаються у стабільності культурно-побутових проявів дітей молодшого шкільного віку, які закріплюються й стають усвідомленими стандартами поведінки [2].

На ранніх етапах вікової соціалізації людини, яким є дошкільний, молодший і середній шкільний вік дитини, коли в неї ще не склалися міцні установки, не вироблені у свідомості найбільш важливі орієнтації на певні цінності (норми та ідеали) суспільства, відсутній необхідний індивідуальний досвід, переважаючим є зовнішній вплив, у якому важливу роль відіграє мікросередовище. Тому сьогодні коли посилюється деморалізуючий вплив на підростаюче покоління шляхом рекламування надмірного, показного споживання, індустрії дозвілля, сконструйованого за низькими мірками, помітно актуалізується проблема формування естетичного ставлення до явищ побуту [3].

Формування культури побуту школяра, як і все інше виховання, є аспектом діяльності особистості. Це вихідна позиція для розв'язання як теоретичних, так і практичних питань раціональної побудови навчально-виховного процесу. Проте й сама ця діяльність буває різною. Є така діяльність, коли людина виступає як істота, яка, головним чином, сприймає й до певної міри пасивна, і така, коли вона є активним діячем. Тому і процес формування особистості дитини може мати дві чітко виражені форми.

Доведено, що потреби, які збагачують духовний світ школяра, є пусковим моментом емоційних станів, інтересів, ціннісних орієнтацій, звичок. На їх основі відбувається формування естетичних переконань, які, в свою чергу, діють на потреби, що сприяють їх якісному росту. До таких потреб відносимо потреби в естетизації оточуючого середовища, в емоційному контакті, в залученні до духовного світу інших людей, повзаті оточуючих, турботі про близьких, друзів, потреби в спілкуванні. Потреби складають механізм усіх видів людської активності, в той час як мотиви виступають як конкретні їх прояви. Аналізуючи вчинки людей, необхідно з'ясувати їх мотиви. Мотиви пов'язані із задоволенням потреб і є спонукою до діяльності.

Психологами (Л. Божович, Л. Виготський, А. Леонтьєва, С. Рубінштейн) доведено, що саме мотиви є обґрунтуванням вибору напряму поведінки людини, становлять результат боротьби різних, суперечливих спонукань і переживань особистості [4].

Впливати на дії людини можливо тільки впливаючи на її мотиви. Таким чином, розвиваючи в школярів особистісні риси, необхідно пам'ятати, що мотиви, які спонукають до діяльності, повинні бути високоморальними й мати естетичну та соціальну цінність.

Розгляд тривалого і складного процесу формування культури побуту молодших школярів дає змогу стверджувати, що культура побуту розвивається на основі знань, поступового засвоєння етичних та естетичних понять. На цих знаннях, певним чином оцінених дорослими, будуються й власні естетичні судження дітей.

У процесі набуття школярами знань формуються перші поняття, що виражені словами (краса, зручність, комфорт, охайність, привабливість). Кожне поняття включає в себе певну сукупність істотних ознак. Суть цих понять розкривається для дітей лише в процесі їх життєвої практики.

Однак знання ще не забезпечує виникнення в дитини відповідних почуттів. Почуття є виявом ставлення самої дитини до навколишнього світу [5].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (Н. Абрамова, Т. Ахаян, Л. Божович, З. Васильєва, С. Рубінштейн) визначено чотири основні етапи у формуванні особистості молодших школярів: ознайомлення учнів зі знаннями; осмислення знань; емоційне переживання соціальної значущості знань; реалізація в поведінці засвоєних знань.

Перший етап виховання полягає в оволодінні знаннями, які дають інформацію про вимоги, оцінки, ідеали, уявлення, про наслідки порушення норм поведінки і є передумовою орієнтації учнів на вибір лінії поведінки в різноманітних ситуаціях. Другий етап виховання передбачає осмислення молодшими школярами знань. На третьому етапі виховання молодших школярів виникають потреби, які є внутрішнім прагненням людини до самовдосконалення.

Виникнення потреби діяти у відповідності з нормою можливе лише в результаті емоційних переживань людини, необхідність яких виникає з особливостей природи моральних норм. Головним джерелом переживань є оточуючий світ, вчинки людини. Молодий школяр може об'єктивно оцінити дії інших людей, поведінку колективу, якщо вони їм зрозумілі, не виходять за межі їх життєвого досвіду, є естетично привабливими.

Розглядаючи четвертий етап виховання – реалізацію в поведінці засвоєних знань, необхідно зазначити, що на основі почуттів виникає потреба в здійсненні певної дії, де для дітей молодшого шкільного віку найперше необхідний вибір мотивів і естетичних зразків поведінки.

Процес формування культури побуту молодших школярів є багатофакторним. Основні з них: сім'я (як первинний осередок формування особистості); школа (місце, де здійснюється навчальна діяльність); позашкільні установи (дозвілля) [2].

Отже, виховання повинне забезпечити перетворення знань в особистісні погляди і переконання, в іншому випадку знання залишаться знаннями і не вплинуть на зростання рівня культури побуту та життєдіяльність особистості [1].

Таким чином, виховний процес ефективний лише в тому випадку, якщо вчителі, вихователі, батьки збагачують дітей моральними та естетичними знаннями, виробляють оцінні судження до тих чи інших учинків, спонукають школярів до громадсько-корисної діяльності. Ізолюване ж оволодіння кожної ланки процесом виховання призводить до того, що знання учнів формальні, а поведінка довгий час залишається ситуативною і невмотивованою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лосєв І.В. Історія і теорія світової культури: європейський контекст. – К.: Либідь, 1995. – 324 с.
2. Мудрик А. В. Введение в социальную педагогику. – М., 1997. – 128 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – 178 с.
4. Виховання естетичної культури школярів: Навч. посібник / І.А. Зязюн, Н.Є. Миропольська, Л.О. Хлебнікова та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – 156 с.
5. Красовицький М.Ю. Виховна робота в школі: Досвід і проблеми: Кн. для вчителя. – К.: Освіта, 1992. – 183 с.

Матеріал надійшов до редакції 14.11. 2006 р.

С.Л. Панасюк. Социально-педагогические аспекты культуры быта младших школьников.

В статье анализируется проблема культуры быта и ее формирование у младших школьников. Проанализированы главные формы процесса социализации личности ребенка в контексте

культуры его быта. Рассмотрены основные факторы, которые влияют на социальное воспитание младших школьников. Представлено четыре этапа становления культуры личности школьников начальной школы.

Panasjuk S.L. Social-Pedagogical aspects of junior pupils' every day culture.

The article deals with the problem of every day life culture and its formation with junior pupils. The main forms of child's personality socialization in the context of every day life culture are analyzed. The main factors which influence the junior pupil's social up-bringing are examined. Four stages of individual cultural formation of primary school pupils are presented